

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA BUXGALTERIYA HISOB TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI

Kimsanova Gulsanam Hamidullo qizi

Andijon davlat universiteti

Huquq-iqtisod fakulteti

Buxgalteriya hisobi

1-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyotning shiddatli rivojlanishi sharoitida buxgalteriya hisobi tizimini transformatsiya qilish va takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari tadqiq etilgan. Buxgalteriya hisobida sun'iy intellekt, bulutli texnologiyalar, katta hajmli ma'lumotlar (Big Data) va blokcheyn texnologiyalarini joriy etishning afzalliklari hamda tizimda mavjud muammolar tahlil qilingan. Tadqiqot natijasida milliy buxgalteriya tizimini raqamlashtirish bo'yicha aniq ilmiy va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, buxgalteriya hisobi, blokcheyn, bulutli texnologiyalar, sun'iy intellekt, ERP tizimlari, moliyaviy hisobot.

Bugungi kunda jahon iqtisodiyotining barcha tarmoqlarida raqamli texnologiyalar shiddat bilan joriy etilmoqda. Raqamli iqtisodiyot nafaqat ishlab chiqarish yoki xizmat ko'rsatish sohalarini, balki korxonalarni boshqarish va ularning moliyaviy-xo'jalik faoliyatini nazorat qilish tizimlarini ham tubdan o'zgartirmoqda. Bu borada buxgalteriya hisobi axborot tizimi sifatida korxonaning moliyaviy barqarorligini ta'minlovchi eng muhim bo'g'in hisoblanadi.

An'anaviy buxgalteriya hisobi asosan o'tgan davr ma'lumotlarini yig'ish va qayta ishlashga qaratilgan bo'lib, bugungi tezkor biznes qarorlarini qabul qilish talablariga to'liq javob bera olmayapti.

Hozirgi kunda buxgalteriya hisobida ma'lumotlarni qo'lda kiritish, qog'ozbozlikning yuqoriligi va real vaqt rejimidagi (real-time) tahlilning yo'qligi tizimning tezkorligi va samaradorligini pasaytirmoqda.

Shu sababli, raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobi tizimini takomillashtirishning ilmiy-nazariy va amaliy asoslarini tadqiq etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ushbu tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, mantiqiy umumlashtirish va ekspert baholash usullaridan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida mamlakatimiz va xalqaro miqyosdagi yetakchi iqtisodchi olimlarning ilmiy ishlari, shuningdek, xalqaro buxgalteriya standartlari (MHXS) tahlil qilindi.

Raqamli buxgalteriya hisobiga o'tish samaradorligini baholash uchun quyidagi asosiy mezonlar belgilab olindi:

- Ma'lumotlarni qayta ishlash tezligi va hisob-kitoblarning aniqligi;
- Inson omilining (xatoliklarga yo'l qo'yish darajasi) kamayishi;
- Tranzaksiya va qog'ozbozlik xarajatlarining qisqarishi;
- Moliyaviy hisobotlarning shaffofligi va xavfsizligi.

O'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, an'anaviy buxgalteriya hisobidan raqamli buxgalteriya tizimiga o'tish axborot oqimining xarakterini butunlay o'zgartiradi. An'anaviy tizimda ma'lumotlar qo'lda kiritilib, qog'oz hujjatlar shaklida yuritilgan bo'lsa, raqamli tizimda barcha jarayonlar elektron hujjat aylanishi, elektron raqamli imzo va integratsiyalashgan bulutli platformalar orqali amalga oshiriladi.

Tadqiqot doirasida raqamli transformatsiyaning eng ustuvor uchta yo'nalishi aniqlandi:

- Bulutli hisob-kitoblar (Cloud Accounting): Buxgalterlarga jismoniy ofisga bog'lanmagan holda, dunyoning istalgan nuqtasidan turib real vaqt rejimida tizimga kirish va ma'lumotlarni yangilab borish imkonini beradi.
- Blokcheyn (Blockchain) texnologiyasi: An'anaviy ikki tomonlama yozuv tizimini avtomatik ravishda tasdiqlanuvchi uch tomonlama tizimga o'zgartiradi. Bu moliyaviy ma'lumotlarning soxtalashtirilishini oldini oladi va ichki hamda tashqi audit xarajatlarini sezilarli darajada (tadqiqotlarga ko'ra, 80% gacha) qisqartiradi.
- RPA (Robotic Process Automation) va Sun'iy Intellekt: Bank ko'chirmalarini qayta ishlash, birlamchi hujjatlarni skanerlab tizimga kiritish va xatolarni inson aralashuvisiz aniqlashni avtomatlashtiradi.

Ushbu texnologiyalarning joriy etilishi natijasida buxgalter an'anaviy ma'lumot kirituvchi texnik operatoridan korxonaning moliyaviy maslahatchisi va strategik tahlilchisiga aylanadi.

Raqamlashtirishning ijobiy natijalari ko'p bo'lsa-da, uni amaliyotga keng tatbiq etish yo'lida bir qator tizimli muammolar mavjud.

- Birinchidan, kadrlar muammosi. Zamonaviy buxgalter nafaqat debet va kreditni, balki IT-texnologiyalarni, ma'lumotlar tahlilini (Data Analytics) ham bilishi talab etiladi. Hozirgi oliy ta'lim tizimidagi darsliklar va o'quv dasturlari ushbu yuqori texnologik talablarga hali to'liq moslashmagan.
- Ikkinchidan, kiberxavfsizlik tahdidlari. Moliyaviy ma'lumotlarning bulutli serverlarda va internet tarmoqlarida saqlanishi ularni kiberhujumlardan himoya qilish masalasini birinchi o'ringa olib chiqadi.
- Uchinchidan, huquqiy va normativ baza. Mamlakatimizda elektron hujjatlar aylanishi takomillashayotgan bo'lsa-da, smart-shartnomalar va sun'iy intellekt

tomonidan amalga oshirilgan avtomatik tranzaksiyalarning yuridik maqomi qonunchilikda hali to'liq o'z aksini topmagan.

Ushbu muammolarni tizimli hal etish orqaligina raqamli buxgalteriyaning barcha afzalliklaridan to'liq foydalanish mumkin bo'ladi.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobini takomillashtirish shunchaki dasturiy ta'minotni yangilash emas, balki korxonani boshqarish modelini qayta qurish demakdir. Tizimni yanada takomillashtirish uchun quyidagi ustuvor chora-tadbirlarni amalga oshirish tavsiya etiladi:

1. ERP tizimlarini integratsiyalash: Korxonalarda integratsiyalashgan boshqaruv tizimlarini kengroq joriy etish hamda ularni davlat soliq organlari platformalari bilan to'liq muvofiqlashtirish.
2. Ta'limni transformatsiya qilish: Oliy va professional ta'lim tizimida buxgalteriya mutaxassisligi o'quv rejalariga "Raqamli buxgalteriya", "Bulutli texnologiyalar" va "Biznes tahlili" kabi amaliy fanlarni majburiy tartibda kiritish.
3. Xavfsizlik va infratuzilmani yaxshilash: Kichik va o'rta biznes sub'ektlari uchun bulutli buxgalteriya dasturlaridan foydalanishda xavfsiz internet kanallari va imtiyozli litsenziyalash tizimini joriy etish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- 1) Karimov, A. *A Raqamli iqtisodiyotda buxgalteriya hisobi va audit.*
- 2) Bhargava, R. The Impact of Blockchain and AI on Modern Accounting System. *Journal of Emerging Technologies in Accounting.*
- 3) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasini tasdiqlash to'g'risidagi Farmoni.